

De Mediërende Rol van Lichaamsschaamte in de Relatie tussen Zelf-objectificatie en Veiligheidsangst

Aafke Swinkels

Radboud Universiteit Nijmegen

aafke.s@ziggo.nl

SAMENVATTING

In deze studie werd onderzocht of *zelf*-objectificatie (het internaliseren van seksuele objectificatie) en veiligheidsangst (in publieke en interpersoonlijke privésituaties) samenhangen en of lichaamsschaamte daarin een mediërende rol speelt. Dit is belangrijk aangezien zelf-objectificatie (en zelfobservatie) kans op schaamte en angst verhoogt. Bij 56 vrouwelijke studenten zijn vragenlijsten afgenomen. Uit de eerste analyse bleek een positief verband tussen zelfobservatie en veiligheidsangst (in publieke situaties) en een volledige mediatie van lichaamsschaamte. Uit de tweede analyse bleek geen verband tussen zelfobservatie en veiligheidsangst in privésituaties, wel mediatie van lichaamsschaamte daartussen. Zelfobservatie en veiligheidsangst hangen dus samen in publieke situaties, niet in interpersoonlijke privésituaties.

Keywords

Seksuele objectificatie, zelf-objectificatie, zelfobservatie, veiligheidsangst, lichaamsschaamte.

INLEIDING

Volgens de Objectificatie theorie¹ ervaren vrouwen nadelige gevolgen van de westerse cultuur waarin het vrouwelijk lichaam seksueel wordt geobjectificeerd. Bij seksuele objectificatie wordt een vrouw gezien en behandeld als lichaam of een verzameling lichaamsdelen met seksuele functies, die er zijn voor het plezier van anderen. Ze wordt dus niet zozeer gezien als persoon, maar als een object. Door de ervaringen met seksuele objectificatie leren vrouwen vanuit het perspectief van een observator naar zichzelf te kijken. Dit fenomeen heet zelf-objectificatie en uit zich volgens Fredrickson en Roberts (1997) in de gewoonte om constant het fysieke uiterlijk te controleren, oftewel zelfobservatie.

Fredrickson en Roberts (1997) voorspelden dat deze zelf-objectificatie verschillende psychologische gevolgen zoals schaamte en angst zou hebben. Schaamte komt voor als men zichzelf evalueert in vergelijking met een bepaald geïnternaliseerd of cultureel ideaal en daar niet aan voldoet². In de westerse cultuur is er een ideaalbeeld van dunne en jonge vrouwelijke lichamen en het is moeilijk hieraan te voldoen.¹ Fredrickson en Roberts (1997) voorspelden dat vrouwen bij meer zelf-objectificatie meer de vergelijking maken tussen hun eigen lichaam en het ideale lichaam, wat lichaamsschaamte kan verhogen. Onderzoek heeft inderdaad het verband tussen zelfobservatie en schaamte bevestigd.³

'Permission to make digital or hard copies of all or part of this work for personal or classroom use is granted under the conditions of the Creative Commons Attribution-Share Alike (CC BY-SA) license and that copies bear this notice and the full citation on the first page'

SRC 2018, November 9, 2018, The Netherlands.

Naast schaamte is angst ook een gevolg van zelf-objectificatie dat Fredrickson en Roberts (1997) voorspelden. Vrouwen worden zich in een maatschappij met seksuele objectificatie namelijk niet alleen bewust van hun uiterlijk, maar ook van hun veiligheid aangezien zij gezien worden als (seksueel) object. Het blijkt dat er een relatie bestaat tussen seksuele objectificatie door mannen, zoals nafluiten op straat of andere ongewenste seksuele avances, en veiligheidsangst bij vrouwen.⁴ Het is dus zo dat situaties waarin vrouwen tot hun lichaam worden gereduceerd, veiligheidsangst kunnen verhogen.

Seksuele objectificatie en zelf-objectificatie zijn echter niet hetzelfde, de ene vrouw internaliseert de objectificatie meer dan de ander¹. De vraag is nu of het mechanisme *zelf*-objectificatie veiligheidsangst ook nog eens verhoogt, want hier ontbreekt nog kennis over. Verwacht wordt dat vrouwen die meer zelf-objectificatie hebben, zich misschien nog bewuster zijn de seksuele objectificatie van mannen en daardoor meer veiligheidsangst ervaren (bijvoorbeeld in een drukke straat waar er kans is op seksuele objectificatie). Daarom is een eerste hypothese in dit onderzoek dat er een positief verband is tussen zelf-objectificatie en veiligheidsangst. Aangezien zowel zelf-objectificatie als veiligheidsangst nadelige (mentale) gevolgen hebben voor vrouwen in deze maatschappij¹, is het belangrijk de wetenschappelijke kennis hierover uit te breiden.

Het is ook interessant om te onderzoeken welke rol schaamte speelt bij de hogere veiligheidsangst van vrouwen. Vrouwen met hogere zelf-objectificatie hebben namelijk meer lichaamsschaamte³ en het zou kunnen dat meer lichaamsschaamte samenhangt met meer veiligheidsangst. Dit wordt verwacht omdat lichaamsschaamte geassocieerd blijkt te zijn met minder seksuele assertiviteit⁵ en minder geloof in eigen fysieke competentie.⁶ Een gevoel van fysieke machteloosheid wordt geassocieerd met hoge niveaus van angst voor criminaliteit bij vrouwen.⁷ Een tweede hypothese is daarom dat vrouwen met meer zelf-objectificatie, doordat dit gelinkt is aan meer lichaamsschaamte, hogere veiligheidsangst hebben. Te verwachten is dat deze angst vooral voorkomt in situaties waarbij risico op verlies van controle en gereduceerde seksuele assertiviteit waarschijnlijk is (zoals in meer interpersoonlijke privésituaties als op een date met een man).

In dit onderzoek zal dan ook worden onderzocht of lichaamsschaamte een mediërende rol speelt in de mogelijke relatie tussen zelf-objectificatie en veiligheidsangst. Aangezien meerdere vormen van veiligheidsangst zouden kunnen samenhangen met zelf-objectificatie en lichaamsschaamte (angst in meer publieke- versus meer interpersoonlijke privésituaties) wordt de afhankelijke variabele veiligheidsangst op twee manieren gemeten. De onderzoeksvragen worden beantwoord met behulp van afname van vragenlijsten.

METHODE

Deelnemers

De deelnemers in dit onderzoek waren allen vrouwelijke, meerderjarige studenten met een gemiddelde leeftijd van 21 jaar ($M = 21.46$, $SD = 1.91$). De eindanalyse is met 56 deelnemers uitgevoerd. Iedereen deed op vrijwillige basis mee.

Materialen

Om de onafhankelijke variabele zelf-objectificatie te meten waren er twee opties. Ten eerste is er gekeken naar de *Self-Objectification Questionnaire* (SOQ)⁸, deze meet zelf-objectificatie als mate van nadruk op uiterlijk in plaats van competentie in het fysieke zelfconcept. Uit de betrouwbaarheidsanalyse bleek de SOQ betrouwbaar. Er is een significant negatieve correlatie ($r = -.998$) tussen uiterlijk en competentie. Ten tweede is gekeken naar de subschaal *Body Surveillance* van de *Objectified Body Conscious Scale* (OBCS)⁹. Deze meet zelfobservatie, een uiting van zelf-objectificatie, en bleek een hoge betrouwbaarheid te hebben ($\alpha = .84$). Deze subschaal zou een betere optie kunnen zijn, aangezien uit een review¹⁰ blijkt dat bij meerdere onderzoeken zelfobservatie uniek gerelateerd was aan criterium variabelen en alleen zelf-objectificatie niet. Zelfobservatie is dus belangrijk om mee te nemen in het onderzoek.

De subschaal *Body Shame* van de OBCS is gebruikt om de mediator lichaamsschaamte te meten. De schaal bleek betrouwbaar ($\alpha = .76$). Beide subschalen van de OBCS worden verdeeld over een 7-punts likertschaal en het gemiddelde van de items wordt gebruikt voor de totale subschaalscore.

De afhankelijke variabele veiligheidsangst is zowel gemeten als veiligheidsangst in meer publieke situaties, als veiligheidsgevoel in interpersoonlijke privésituaties. De *Fear of Rape Scale* (FORS)¹¹ is gebruikt om veiligheidsangst in meer publieke situaties te meten. Deze heeft 31 items over het gevoel van veiligheid in een situatie of hoe vaak iets voorkomt. De scoring gaat van nul tot vier en de items worden bij elkaar opgeteld tot een totaalscore. De FORS bleek een hoge betrouwbaarheid te hebben ($\alpha = .95$). Aangezien de FORS voor een groot deel betrekking heeft op openbare situaties, is de interpersoonlijke subschaal van de *Safety Rating Scale* (SRS)¹² ook gebruikt als afhankelijke variabele. Deze meet namelijk veiligheidsangst in interpersoonlijke situaties met mannen. De subschaal heeft vier items verdeeld over een 7-punts likertschaal en bleek een hoge betrouwbaarheid te hebben ($\alpha = .81$). Een hogere score op de SRS betekent een hoger veiligheidsgevoel en dus minder veiligheidsangst.

Omdat beide vragenlijsten inhoudelijk verschillen en een hoge betrouwbaarheid hebben, zijn er hiermee twee aparte analyses gedaan.

Procedure

De vragenlijsten werden digitaal ingevuld en anoniem verwerkt. Op het beginscherm kregen deelnemers uitleg over het onderzoek, waarbij stond dat het gaat over zelfperceptie en gevoelens van veiligheid bij vrouwen. Eerst kwamen de SOQ en de subschalen van de OBCS, daarna een *fillertask* om invloed van vragen over zelfobservatie en lichaamsschaamte op veiligheidsangst te voorkomen. Hierna volgde de FORS en de subschaal van de SRS. Op het eind lazen de deelnemers een debriefing en contactgegevens.

Data-analyse

Zowel de SOQ als de subschaal *body surveillance* van de OBCS zouden kunnen worden gebruikt als onafhankelijke variabele. De vragenlijsten correleren significant maar niet erg hoog met elkaar ($r = .28$). Daarom is er met een regressieanalyse bekeken welke vragenlijst het beste kon worden gebruikt als variabele zelf-objectificatie in de voorspelling van veiligheidsangst.

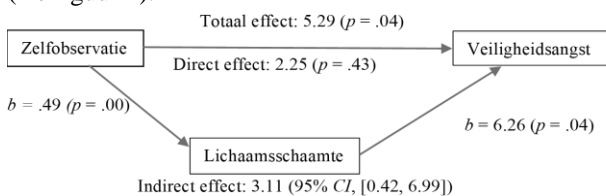
Om de mediatie te onderzoeken is er twee keer de analyse van Preacher en Hayes in SPSS uitgevoerd¹³ met zelf-objectificatie als de predictor, lichaamsschaamte als de mediator en veiligheidsangst als de afhankelijke variabele (gemeten door de FORS in de eerste en door de SRS in de tweede analyse). Het is een between-subject design met kwantitatieve variabelen. Boxplots lieten acht outliers zien. Aangezien allen mild bleken (tussen 1,5 en 3 SD van het gemiddelde) is gekozen om alleen de analyses met outliers te beschrijven. De methode van Hayes (2013) maakt gebruik van bootstrapping, in dit onderzoek zijn daarbij 1000 samples gemaakt. Omdat de bootstrap methode gebruik maakt van resampling, is er geen assumptie van normaliteit. Er wordt een 95% betrouwbaarheidsinterval berekend van het indirecte effect en als dit niet rondom nul ligt is er dus een significant indirect effect.

RESULTATEN

Eerst zijn er regressieanalyses gedaan met de SOQ en de *body surveillance* schaal van de OBCS als onafhankelijke variabelen en de FORS als afhankelijke variabele om te onderzoeken welke vragenlijst in de eindanalyse het best kan worden gebruikt. Uit de eerste analyse bleek dat de OBCS significant geassocieerd is met de FORS ($b = 5.15$, $SE = 2.50$, $t = 2.07$, $p = .04$). Uit de tweede analyse bleek de SOQ niet significant geassocieerd met de FORS te zijn ($b = .35$, $SE = .21$, $t = 1.72$, $p = .09$). Hieruit blijkt dat de OBCS waarschijnlijk beter gebruikt kan worden als voorspelling van veiligheidsangst. Bij toevoeging van de OBCS bij de SOQ bleek de proportie verklaarde variantie van de SOQ ($R^2 = .05$) niet significant te zijn ($F(1,55) = 2.95$, $p = .09$). Ook samen met de OBCS bleek dat de proportie verklaarde variantie ($R^2 = .10$) niet significant was ($F(2,54) = 2.97$, $p = .06$). De OBCS-subschaal blijkt dus niet significant meer te meten dan de SOQ in de voorspelling van de resultaten van de FORS. De OBCS-

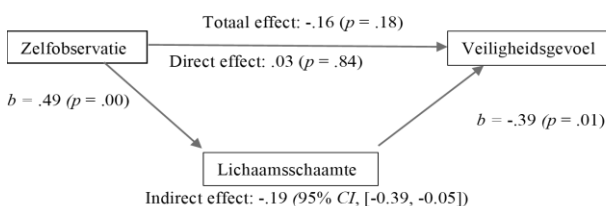
subschaal lijkt echter toch een betere voorspeller voor veiligheidsangst en om deze reden is deze gebruikt als variabele zelf-objectificatie.

Uit de mediatieanalyse met de FORS bleek zelfobservatie significant positief geassocieerd te zijn met de lichaamsschaamte ($b = .49, SE = .11, t = 4.38, p < .001$) en bleek lichaamsschaamte significant positief geassocieerd te zijn met veiligheidsangst ($b = 6.26, SE = 3.00, t = 2.09, p = .04$). Er was een significant positief totaal effect van zelfobservatie op veiligheidsangst ($b = 5.29, SE = 2.52, t = 2.10, p = .04$). Als lichaamsschaamte in het model met zelfobservatie werd meegenomen, bleek de proportie verklaarde variantie ($R^2 = .15$) significant te zijn ($F(2,53) = 4.53, p = .02$). Het met bootstrap gecorrigeerde 95% betrouwbaarheidsinterval gaf aan dat het indirecte effect door lichaamsschaamte significant positief was ($= 3.11, SE = 1.59, 95\% CI, [0.42, 6.99]$). Het directe effect van zelfobservatie op veiligheidsangst werd niet-significant ($b = 2.25, SE = 2.85, t = .79, p = .43$). Er is dus een significant volledige mediatie door lichaamsschaamte tussen zelfobservatie en veiligheidsangst gemeten door de FORS (zie figuur 1).

Figuur 1: Mediatie-analyse met de Fear of Rape Scale (FORS)

Uit de analyse met de SRS bleek zelfobservatie significant positief geassocieerd te zijn met lichaamsschaamte ($b = .49, SE = .11, t = 4.38, p = < .001$) en bleek lichaamsschaamte significant negatief geassocieerd te zijn met veiligheidsgevoel ($b = -.39, SE = .14, t = -2.83, p = .01$). Er was echter geen significant totaaleffect van zelfobservatie op veiligheidsgevoel ($b = -.16, SE = .12, t = -1.36, p = .18$). Als zowel zelfobservatie als lichaamsschaamte in het model werden meegenomen bleek de proportie verklaarde variantie ($R^2 = .16$) wel significant te zijn ($F(2,53) = 5.05, p = .01$). Het met bootstrap gecorrigeerde 95% betrouwbaarheidsinterval gaf aan dat het indirecte effect door lichaamsschaamte significant negatief was ($= -.19, SE = .08, 95\% CI, [-0.39, -0.05]$). Het directe effect van zelfobservatie op veiligheidsgevoel was niet significant ($b = .03, SE = .13, t = .21, p = .84$). Er is dus een significant volledige mediatie door lichaamsschaamte tussen zelfobservatie en veiligheidsangst in interpersoonlijke privésituaties gemeten door de SRS (zie figuur 2).

Figuur 2: Mediatie-analyse met de interpersoonlijke subschaal van de Safety Rating Scale (SRS)

DISCUSSIE

De onderzoeksvraag was ten eerste of zelf-objectificatie en veiligheidsangst (zowel in publieke als in interpersoonlijke privésituaties) samenhangen. Daarnaast werd onderzocht of lichaamsschaamte een mediërende rol heeft in het mogelijke verband tussen zelf-objectificatie en veiligheidsangst. Er zijn twee analyses uitgevoerd. Uit de analyse met de FORS blijkt dat er een positief verband bestaat tussen zelfobservatie en lichaamsschaamte en tussen lichaamsschaamte en veiligheidsangst. Ook blijkt zelfobservatie samen te hangen met meer veiligheidsangst. Lichaamsschaamte medieert volledig in de relatie tussen zelfobservatie en veiligheidsangst.

Uit de tweede analyse, met de subschaal van de SRS, blijkt er ook een positief verband tussen zelfobservatie en lichaamsschaamte en er blijkt een negatief verband tussen lichaamsschaamte en veiligheidsgevoel in interpersoonlijke privésituaties. Het totaaleffect van zelfobservatie op veiligheidsgevoel blijkt echter niet-significant. Toch blijkt er wel een negatief indirect effect te zijn van lichaamsschaamte in de relatie tussen zelfobservatie en veiligheidsgevoel. Er is dus een volledige mediatie van lichaamsschaamte in de relatie tussen zelfobservatie en veiligheidsangst in interpersoonlijke situaties met mannen. De mediatie blijkt in beide analyses even sterk te zijn.

De resultaten uit de eerste analyse sluiten aan bij de voorspellingen van Fredrickson en Roberts (1997) dat seksuele objectificatie en zelf-objectificatie samenhangen met veiligheidsangst. Een mogelijke verklaring voor hogere veiligheidsangst bij vrouwen met hogere zelf-objectificatie, zou kunnen zijn dat zij daadwerkelijk meer risico hebben op seksueel misbruik. Zelfobservatie en kans op seksueel misbruik hangen namelijk samen en een lage seksuele assertiviteit is daar een verklarende variabele voor.¹⁴ Aangezien seksueel misbruik zelf een vorm is van seksuele objectificatie, kan dit op zijn beurt zelf-objectificatie weer verhogen, waardoor er een negatieve spiraal ontstaat.

De resultaten van dit onderzoek sluiten ook aan bij eerder onderzoek over lichaamsschaamte en breidt onderzoek daarover uit. Het blijkt namelijk net als in vorig onderzoek³ dat zelfobservatie en lichaamsschaamte samenhangen. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat lichaamsschaamte geassocieerd is met veiligheidsangst. Dit zou kunnen komen doordat vrouwen met lichaamsschaamte minder geloof in hun fysieke competentie hebben⁶ en een gevoel van fysieke machteloosheid is geassocieerd met hoge niveaus van angst voor criminaliteit bij vrouwen.⁷ Ditzelfde mechanisme zou kunnen gelden voor angst voor seksueel misbruik. Vervolgonderzoek zou de rol van geloof in fysieke competentie verder kunnen bestuderen.

De hypothese over het verband tussen zelfobservatie en veiligheidsangst is echter nog niet volledig bevestigd. Deze blijkt er wel te zijn in publieke ruimtes, maar niet in interpersoonlijke situaties met mannen. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat privésituaties meer voorspelbaar zijn dan publieke situaties. Vrouwen met

meer zelf-objectificatie kunnen voordat ze naar de interpersoonlijke situatie gaan, zich voorbereiden om er gepast uit te zien. Het zou kunnen dat vrouwen daardoor meer een gevoel van controle hebben over de situatie. Lichaamsschaamte zorgt dan misschien voor een negatief indirect effect tussen zelfobservatie en veiligheidsgevoel in privésituaties, omdat hogere lichaamsschaamte zorgt voor minder gevoel van controle over hun uiterlijk en over hun fysieke competentie⁶, ook in voorspelbare situaties. Het is daarom interessant om in vervolgstudies te onderzoeken welke rol gevoel van controle speelt in het geheel.

Hoewel er een significante mediatie is gebleken met de bootstrapmethode van Hayes (2013), blijft het onderzoek correlatieel, waardoor er niet kan worden gesproken over causaliteit. Verder is er gebruik gemaakt van een beperkte steekproef met voornamelijk blanke studentes. Het is de vraag in hoeverre de bevindingen kunnen worden gegeneraliseerd naar vrouwen met andere etniciteiten. Het blijkt namelijk bijvoorbeeld uit eerder onderzoek dat Europees-Amerikaanse vrouwen hogere niveaus van zelfobservatie en lichaamsschaamte en een sterkere relatie daartussen hebben, dan Afrikaans-Amerikaanse vrouwen.¹⁵ Er zou dus nog meer onderzoek gedaan moeten worden om te kijken of de gevonden verbanden ook voor andere etniciteiten gelden.

De bevindingen dragen bij aan de kennis over de invloed van onze huidige cultuur waarin vrouwen worden geobjectificeerd en hierdoor wordt duidelijk dat er stappen moeten worden gezet om seksuele objectificatie en de gevolgen hiervan aan te pakken.

ROL VAN STUDENT

Het onderzoek is door Aafke Swinkels uitgevoerd samen met drie andere studenten en onder begeleiding van Annelies Kleinherenbrink. Het onderwerp zelf-objectificatie in samenhang met veiligheidsangst stond vast. De onderzoeksvraag met de derde variabele lichaamsschaamte is door Aafke samengesteld. De vragenlijsten voor lichaamsschaamte en veiligheidsgevoel in interpersoonlijke situaties zijn zelf uitgekozen. Samen met de drie andere studenten zijn de vragenlijsten afgenomen. Het verwerken van de resultaten, formuleren van conclusie en het schrijven van de gehele scriptie is gedaan door Aafke Swinkels zelf.

REFERENTIES

1. Fredrickson, B. & Roberts, T. (1997). Objectification theory. Towards understanding women's lived experiences and mental health risks. *Psychology of Women*, 21, 173-206. Doi: 10.1111/j.1471-6402.1997.tb00108.x
2. Lewis, H. B. (1971). *Shame and guilt in neurosis*. New York: International Universities Press.
3. Aubrey, J. S. (2007) The impact of sexually objectifying media exposure on negative body emotions and sexual self-perceptions: Investigating the mediating role of body self-consciousness. *Mass*

Communication and Society, 10, 1-23. Doi: <http://dx.doi.org.ru.idm.oclc.org/10.1080/15205430709337002>

4. Watson, L. B., Marszalek, J. M., Dispenza, F., & Davids (2015). Understanding the relationships among white and african american women's sexual objectification experiences, physical safety anxiety, and psychological distress. *Sex Roles*, 72, 91-104. Doi: 10.1007/s11199-014-0444-y
5. Schooler, D., Ward, L. M., Merriwether, A., & Caruthers, A. S. (2005). Cycles of shame: Menstrual shame, body shame, and sexual decision making. *The Journal of Sex Research*, 42, 324-334.
6. Todd, M. M. (2007). *A mediational model linking objectified body consciousness, symptoms of depression, and perceptions of self-efficacy in women*. Los Angeles: ProQuest Dissertations Publishing
7. Riger, S. & Gordon, M. T. (1981). The fear of rape: A study in social control. *Journal of Social Issues*, 37, 71-92. Doi: 10.1111/j.1540-4560.1981.tb01071.x
8. Fredrickson, B. L., Roberts, T., Noll, S. M., Quinn, D. M., & Twenge, J. M. (1998) That swimsuit becomes you: Sex differences in self-objectification, restrained eating, and math performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 269-284
9. McKinley, N. M., & Hyde, S. J. (1996). The objectified body consciousness scale. *Psychology of Women Quarterly*, 20, 181-215.
10. Moradi, B. & Huang, Y. (2008). Objectification theory and psychology of women: A decade of advances and future directions. *Psychology of Women Quarterly*, 32, 377-398. Doi: 10.1111/j.1471-6402.2008.00452.x
11. Senn, C. Y., & Dzinis, K. (1996). Measuring fear of rape: A new scale. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue Canadienne des Sciences du Comportement*, 28, 141-144. doi:10.1037/0008400X.28.2.141.
12. Culbertson, K. A., Vik, P. W., & Kooiman, B. J. (2016). The impact of sexual assault, sexual assault perpetrator type, and location of sexual assault on ratings of perceived safety. *Violence Against Women*, 7, 858 - 875. Doi: 10.1177/10778010122182794
13. Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York, NY: The Guilford Press
14. Franz, M. R., DiLillo, D., & Gervais, S. J. (2016). Sexual objectification and sexual assault: Do self-objectification and sexual assertiveness account for the link? *Psychology of Violence*. DOI: 10.1037/vio0000015
15. Claudat, K., Warren, C. S., & Durette, R. T. (2012). The relationship between body surveillance, body shame, and contextual body concern during sexual activities in ethnically diverse female college students. *Elsevier*, 9, 448-454. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2012.05.007>